

**HUDUDIIY TURISTIK-REKREATIONS TIZIMLARNI
RIVOJLANTIRISHDA GEOEKOLOGIK OMILLARNING AHAMIYATI
FARG‘ONA VODIYSI MISOLIDA**

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TA’LIM,

FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI

FARG‘ONA DAVLAT UNIVERSITETI

TABIY FANLAR FAKULTETI GEOGRAFIYA KAFEDRASI

Geografiya mutaxassisligi 1-kurs magistranti

Maxkamov. E. Geografiya falsafa fanlari doktori. (PhD) dotsent

Akbarova Fotimaxon Azimjon qizi

Annotatsiya: Mazkur maqolada hududiy turistik-rekreations tizimlarni rivojlantirishda geoekologik omillarning ahamiyati Farg‘ona vodiysi misolida tahlil qilinadi. Farg‘ona vodiysi o‘zining qulay tabiiy-geografik joylashuvi, tog‘ va vodiylar landshaftlari, iqlim sharoiti, suv resurslari, shifobaxsh maskanlari hamda tarixiy-madaniy obidalari bilan turizm va rekreatsiya sohasini rivojlantirish uchun katta salohiyatga ega. Shu bilan birga, hududda aholi zichligi, yer va suv resurslaridan intensiv foydalanish, atmosfera havosining ifloslanishi, tuproq degradatsiyasi va geoekologik muammolar turistik-rekreations tizimlarning barqaror rivojlanishiga ta’sir ko‘rsatmoqda. Maqolada geoekologik omillarni hisobga olgan holda turistik hududlarni rejalashtirish, tabiiy resurslardan oqilona foydalanish, ekologik xavfsizlikni ta’minlash va barqaror turizmni rivojlantirish masalalari yoritiladi. Tadqiqot natijalari Farg‘ona vodiysida turistik-rekreations tizimlarni shakllantirishda geoekologik yondashuv muhim ilmiy-amaliy ahamiyatga ega ekanligini ko‘rsatadi.

Kalit soʻzlar: hududiy turistik-rekreations tizim, geoeologik omillar, Fargʻona vodiysi, barqaror turizm, rekreatsiya, tabiiy resurslar, ekologik xavfsizlik, landshaft, turistik salohiyat.

Аннотация: В данной статье рассматривается значение геоэкологических факторов в развитии территориальных туристско-рекреационных систем на примере Ферганской долины. Ферганская долина обладает высоким туристско-рекреационным потенциалом благодаря выгодному природно-географическому положению, горным и долинным ландшафтам, благоприятным климатическим условиям, водным ресурсам, лечебно-оздоровительным зонам, а также историко-культурным объектам. Вместе с тем высокая плотность населения, интенсивное использование земельных и водных ресурсов, загрязнение атмосферного воздуха, деградация почв и другие геоэкологические проблемы оказывают влияние на устойчивое развитие туристско-рекреационной сферы региона. В статье освещаются вопросы планирования туристских территорий с учетом геоэкологических факторов, рационального использования природных ресурсов, обеспечения экологической безопасности и развития устойчивого туризма. Результаты исследования показывают, что геоэкологический подход имеет важное научное и практическое значение при формировании территориальных туристско-рекреационных систем Ферганской долины.

Ключевые слова: территориальная туристско-рекреационная система, геоэкологические факторы, Ферганская долина, устойчивый туризм, рекреация, природные ресурсы, экологическая безопасность, ландшафт, туристский потенциал.

Abstract: This article analyzes the importance of geoeological factors in the development of territorial tourist-recreational systems using the Fergana Valley as an example. The Fergana Valley has significant potential for tourism and recreation due to its favorable natural and geographical location, mountain and valley landscapes, climatic conditions, water resources, health-improving areas, and historical-cultural heritage sites. At the same time, high population density, intensive use of land and water resources, air pollution, soil degradation, and other geoeological problems affect the sustainable

development of tourist-recreational systems in the region. The article discusses the planning of tourist areas based on geocological factors, rational use of natural resources, environmental safety, and the development of sustainable tourism. The research results indicate that the geocological approach has important scientific and practical significance in the formation and development of territorial tourist-recreational systems in the Fergana Valley.

Keywords: territorial tourist-recreational system, geocological factors, Fergana Valley, sustainable tourism, recreation, natural resources, environmental safety, landscape, tourism potential.

KIRISH

Bugungi kunda turizm va rekreatsiya sohasi dunyo mamlakatlarida iqtisodiy rivojlanish, aholi bandligini ta'minlash, hududlarning investitsion jozibadorligini oshirish hamda tabiiy-madaniy merosdan samarali foydalanishning muhim yo'nalishlaridan biri sifatida qaralmoqda. Ayniqsa, hududiy turistik-rekreatsion tizimlarni shakllantirish va rivojlantirishda tabiiy-geografik sharoit, ekologik holat, landshaftlarning xilma-xilligi, suv va iqlim resurslari, biologik hamda rekreatsion salohiyat muhim ahamiyat kasb etadi. Shu jihatdan, turizmni rivojlantirish jarayonida geokologik omillarni chuqur o'rganish va ularni hududiy rejalashtirishda hisobga olish dolzarb masalalardan biri hisoblanadi.

Hududiy turistik-rekreatsion tizim deganda ma'lum bir hududda joylashgan tabiiy, iqtisodiy, ijtimoiy, ekologik va madaniy resurslarning turizm hamda dam olish faoliyati bilan o'zaro bog'langan holda rivojlanishi tushuniladi. Bunday tizimlarning samarali shakllanishi nafaqat turistik obyektlarning mavjudligiga, balki ularning ekologik xavfsizligi, tabiiy muhitga ta'sir darajasi, infratuzilma holati va hududning geokologik barqarorligiga ham bevosita bog'liqdir. Agar turizmni rivojlantirish jarayonida ekologik omillar yetarli darajada hisobga olinmasa, tabiiy landshaftlarning buzilishi, suv resurslarining ifloslanishi, tuproq degradatsiyasi, chiqindilar hajmining ortishi va rekreatsion hududlarning jozibadorligi pasayishi mumkin.

Farg'ona vodiysi O'zbekistonning eng muhim tabiiy-geografik va ijtimoiy-iqtisodiy hududlaridan biri bo'lib, u o'zining qulay iqlimi, unumdor yerlari, tog'oldi va tog'

landshaftlari, daryo vodiylari, mineral suv manbalari, tarixiy-madaniy yodgorliklari hamda aholi punktlarining zich joylashuvi bilan ajralib turadi. Vodiy hududida ekoturizm, ziyorat turizmi, sogʻlomlashtirish turizmi, agroturizm, togʻ va rekreatsion turizmni rivojlantirish uchun katta imkoniyatlar mavjud. Xususan, Andijon, Namangan va Fargʻona viloyatlarida joylashgan tabiiy maskanlar, dam olish zonalari, tarixiy obyektlar va shifobaxsh hududlar turistik-rekreatsion tizimlarni rivojlantirishda muhim resurs hisoblanadi.

Shu bilan birga, Fargʻona vodiysida turistik-rekreatsion tizimlarni rivojlantirishda bir qator geokologik muammolar ham mavjud. Hududda aholi zichligining yuqoriligi, sanoat va qishloq xoʻjaligi faoliyatining intensivligi, yer va suv resurslaridan keng foydalanish, atmosfera havosining ifloslanishi, tuproq shoʻrlanishi, chiqindilar bilan bogʻliq muammolar hamda tabiiy landshaftlarga antropogen bosimning ortishi turizm va rekreatsiya sohasining barqaror rivojlanishiga taʼsir koʻrsatmoqda. Bunday sharoitda turistik hududlarni geokologik jihatdan baholash, rekreatsion yuklamani meʼyorlashtirish, ekologik xavfsiz infratuzilmani shakllantirish va tabiiy resurslardan oqilona foydalanish zarurati kuchaymoqda.

Mavzuning dolzarbligi shundaki, Fargʻona vodiysida mavjud turistik-rekreatsion imkoniyatlardan samarali foydalanish uchun hududning geokologik xususiyatlarini chuqur tahlil qilish talab etiladi. Chunki turizmning barqaror rivojlanishi, bir tomondan, tabiiy va madaniy resurslardan iqtisodiy manfaat olishga xizmat qilsa, ikkinchi tomondan, ushbu resurslarni kelajak avlodlar uchun saqlab qolishni ham taqozo etadi. Shu sababli, hududiy turistik-rekreatsion tizimlarni rivojlantirishda ekologik muvozanatni saqlash, tabiiy landshaftlarni himoya qilish, rekreatsion hududlardan oqilona foydalanish va turizm faoliyatini geokologik mezonlar asosida tashkil etish muhim ilmiy-amaliy ahamiyatga ega.

Mazkur maqolaning asosiy maqsadi Fargʻona vodiysi misolida hududiy turistik-rekreatsion tizimlarni rivojlantirishda geokologik omillarning ahamiyatini yoritishdan iborat. Ushbu maqsadga erishish uchun Fargʻona vodiysining tabiiy-geografik va rekreatsion salohiyati, mavjud geokologik muammolari, turizmni rivojlantirishga taʼsir

etuvchi ekologik omillar hamda barqaror turistik-rekreations tizimlarni shakllantirish yoʻnalishlari tahlil qilinadi.

Tadqiqot obyekti sifatida Fargʻona vodiysining turistik-rekreations hududlari tanlangan boʻlib, tadqiqot predmeti hududiy turistik-rekreations tizimlarni rivojlantirishda geoekologik omillarning taʼsiri va ularni baholash masalalaridan iborat. Maqolada tabiiy-geografik tahlil, hududiy yondashuv, taqqoslash, umumlashtirish va geoekologik baholash usullaridan foydalanish maqsadga muvofiqdir.

Umuman olganda, Fargʻona vodiysida turistik-rekreations tizimlarni rivojlantirishda geoekologik omillarni hisobga olish hududning turistik salohiyatidan oqilona foydalanish, ekologik xavfsizlikni taʼminlash va barqaror turizmni rivojlantirish uchun muhim asos boʻlib xizmat qiladi. Shu nuqtayi nazardan, mazkur mavzuni ilmiy jihatdan oʻrganish hududiy rivojlanish, turizm geografiyasi va geoekologiya sohalari uchun dolzarb ahamiyatga ega.

NATIJA VA MUHOKAMA

Fargʻona vodiysi hududiy turistik-rekreations tizimlarni rivojlantirish uchun Oʻzbekistonning eng qulay va salohiyatli hududlaridan biri hisoblanadi. Vodiy hududining tabiiy-geografik joylashuvi, togʻoldi va togʻ landshaftlari, daryo vodiylari, mineral suv manbalari, shifobaxsh iqlim sharoiti, tarixiy-madaniy obyektlari hamda aholi punktlarining zich joylashuvi turizm va rekreatsiya faoliyatini rivojlantirish uchun muhim asos yaratadi. Shu bilan birga, hududda ekologik muvozanatning buzilishi, yer va suv resurslariga antropogen bosimning ortishi, sanoat va qishloq xoʻjaligi faoliyati taʼsirida tabiiy muhitning ifloslanishi turistik-rekreations tizimlarning barqaror rivojlanishiga bevosita taʼsir koʻrsatmoqda.

Tadqiqot natijalari shuni koʻrsatadiki, Fargʻona vodiysida turistik-rekreations tizimlarni rivojlantirishda geoekologik omillar ikki tomonlama ahamiyatga ega. Bir tomondan, tabiiy landshaftlar, iqlim, suv resurslari, togʻoldi hududlari va rekreations maskanlar turizmni rivojlantirish uchun resurs vazifasini bajaradi. Ikkinchi tomondan, aynan shu resurslardan notoʻgʻri foydalanish ekologik muammolarni kuchaytirib, hududning turistik jozibadorligini pasaytirishi mumkin. Shu sababli Fargʻona vodiysida

turizmni rivojlantirishda faqat iqtisodiy manfaat emas, balki ekologik xavfsizlik, tabiiy resurslardan oqilona foydalanish va rekreatsion yuklamani me'yorlashtirish muhim ahamiyatga ega.

Farg'ona vodiysida turistik-rekreatsion tizimlarning shakllanishiga ta'sir etuvchi asosiy geoekologik omillar quyidagilardan iborat: tabiiy landshaftlarning xilma-xilligi, iqlimning rekreatsion qulayligi, suv resurslarining mavjudligi, tog' va tog'oldi hududlarining ekoturizm uchun imkoniyatlari, tuproq va o'simlik qoplamining holati, atmosfera havosining sifati hamda antropogen yuklamaning darajasi. Ushbu omillar turistik hududlarning joylashuvi, ulardan foydalanish shakli va barqaror rivojlanish imkoniyatlarini belgilab beradi.

1-jadval

Farg'ona vodiysida turistik-rekreatsion tizimlarni rivojlantirishga ta'sir etuvchi geoekologik omillar

No	Geoekologik omillar	Turizm rivojiga ijobiy ta'siri	Mavjud muammo	Tavsiya etiladigan yechim
1	Tog' va tog'oldi landshaftlari	Ekoturizm, tog' turizmi va dam olish maskanlari uchun qulay	Antropogen bosim, chiqindi muammosi	Ekologik marshrutlar va nazorat tizimini kuchaytirish
2	Iqlim sharoiti	Dam olish va sog'lomlashtirish turizmi uchun imkoniyat yaratadi	Yoz oylarida issiqlik va qurg'oqchilik xavfi	Mavsumiy turizmni to'g'ri rejalashtirish
3	Suv resurslari	Rekreatsion zonalar, sanatoriy va dam olish maskanlari uchun asos	Suv tanqisligi va ifloslanish xavfi	Suvdan tejamkor foydalanish va monitoring

4	Mineral suv va shifobaxsh manbalar	Sogʻlomlashtirish turizmini rivojlantirish imkonini beradi	Infratuzilmaning yetarli emasligi	Sanatoriy-kurort xizmatlarini modernizatsiya qilish
5	Tarixiy-madaniy obyektlar bilan uygʻun tabiiy muhit	Ziyorat va madaniy turizmni rivojlantiradi	Hududiy rejalashtirish sustligi	Turistik klasterlarni shakllantirish
6	Atmosfera va tuproq holati	Ekologik toza hududlar turistik jozibadorlikni oshiradi	Sanoat, transport va qishloq xoʻjaligi taʼsiri	Ekologik nazorat va yashil hududlarni kengaytirish

Jadvaldan koʻrinadiki, Fargʻona vodiysida turizmni rivojlantirish imkoniyatlari keng boʻlsa-da, har bir tabiiy resursdan foydalanish geoeologik cheklovlar bilan bogʻliq. Masalan, togʻoldi hududlari ekoturizm va qisqa muddatli dam olish uchun qulay boʻlsa, ushbu hududlarda chiqindilarni boshqarish, transport oqimini tartibga solish va landshaftlarni muhofaza qilish muhim vazifa hisoblanadi. Xuddi shuningdek, suv resurslari rekreatsion tizimlar uchun asosiy omil boʻlsa-da, suv tanqisligi va ifloslanish xavfi bu resurslardan oqilona foydalanishni talab qiladi.

Tahlillar shuni koʻrsatadiki, Fargʻona vodiysida turistik-rekreatsion tizimlarni rivojlantirishda eng muhim omillardan biri tabiiy landshaftlarning rekreatsion qiymatidir. Vodiya togʻ, adir, vodiy, daryo boʻyi va madaniy landshaftlarning uygʻunligi turizm turlarini diversifikatsiya qilish imkonini beradi. Ayniqsa, ekoturizm, agroturizm, ziyorat turizmi, sogʻlomlashtirish turizmi va dam olish turizmini bir-biri bilan bogʻliq holda rivojlantirish maqsadga muvofiqdir.

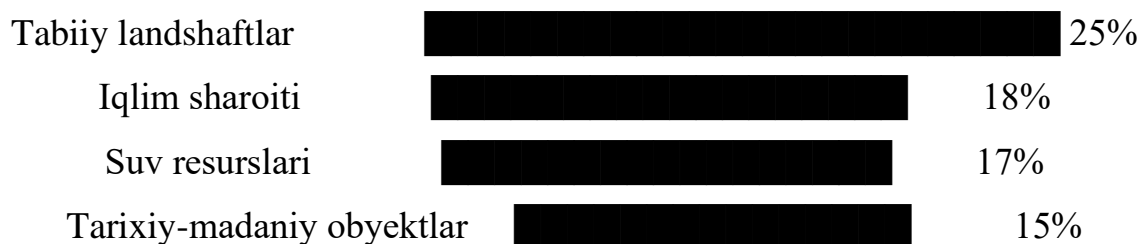
Biroq hududda aholining zich joylashuvi va xo‘jalik faoliyatining yuqoriligi sababli rekreatsion hududlarga antropogen yuklama ortmoqda. Bu esa tabiiy landshaftlarning yemirilishi, chiqindilar to‘planishi, suv havzalarining ifloslanishi va dam olish hududlarining ekologik holati yomonlashishiga olib kelishi mumkin. Shuning uchun Farg‘ona vodiysida turizmni rivojlantirishda geokologik monitoring tizimini yo‘lga qo‘yish, turistik hududlarning ekologik sig‘imini aniqlash va har bir hudud uchun ruxsat etilgan rekreatsion yuklama me‘yorlarini ishlab chiqish zarur.

Quyidagi diagrammada Farg‘ona vodiysida turistik-rekreatsion tizimlarni rivojlantirishga ta‘sir etuvchi asosiy omillarning nisbiy ahamiyati ko‘rsatilgan. Diagrammadagi foizlar ilmiy-tahliliy umumlashtirish asosida shartli ravishda berilgan.

1-diagramma

Farg‘ona vodiysida turistik-rekreatsion tizimlarga ta‘sir etuvchi omillarning nisbiy ahamiyati

Omillar	Ulushi
Tabiiy landshaftlar	25%
Iqlim sharoiti	18%
Suv resurslari	17%
Tarixiy-madaniy obyektlar	15%
Ekologik holat	15%
Infratuzilma	10%

Ekologik holat		15%
Infratuzilma		10%

Diagrammadan ko‘rinadiki, Farg‘ona vodiysida turistik-rekreations tizimlarni rivojlantirishda tabiiy landshaftlar eng katta ahamiyatga ega. Chunki hududning tog‘oldi va vodiy landshaftlari turli turizm yo‘nalishlarini shakllantirish uchun tabiiy asos bo‘lib xizmat qiladi. Iqlim sharoiti va suv resurslari ham muhim o‘rin tutadi, chunki ular dam olish, sog‘lomlashtirish va rekreations faoliyatning davomiyligi hamda sifatini belgilaydi. Ekologik holat esa turistik hududlarning barqarorligini ta‘minlovchi asosiy mezonlardan biridir.

Muhokama jarayonida aniqlanishicha, Farg‘ona vodiysida turistik-rekreations tizimlarni samarali rivojlantirish uchun hududiy yondashuv zarur. Har bir viloyatning tabiiy, ekologik va turistik imkoniyatlari alohida baholanishi lozim. Farg‘ona viloyatida tog‘oldi rekreasiyasi, tarixiy-madaniy turizm va sog‘lomlashtirish maskanlarini rivojlantirish imkoniyati yuqori. Namangan viloyatida tog‘oldi hududlari, ziyorat turizmi va ekoturizm yo‘nalishlari muhim ahamiyatga ega. Andijon viloyatida esa madaniy turizm, agroturizm va qisqa muddatli rekreations xizmatlarni rivojlantirish imkoniyatlari mavjud.

Shuningdek, turistik-rekreations tizimlarni rivojlantirishda infratuzilma masalasi ham muhim o‘rin tutadi. Yo‘l, transport, mehmonxona, ovqatlanish, sanitariya-gigiyena, chiqindilarni yig‘ish va qayta ishlash tizimlari talab darajasida bo‘lmasa, tabiiy resurslarning mavjudligi ham turizmni to‘liq rivojlantirish uchun yetarli bo‘lmaydi. Shu sababli Farg‘ona vodiysida ekologik talablar asosida turistik infratuzilmani takomillashtirish dolzarb vazifalardan biridir.

Natijalarga ko‘ra, Farg‘ona vodiysida hududiy turistik-rekreations tizimlarni rivojlantirishda quyidagi yo‘nalishlar muhim hisoblanadi: ekologik xavfsiz turistik marshrutlarni ishlab chiqish, tog‘oldi va suv bo‘yi hududlarida rekreations yuklamani tartibga solish, chiqindilarni boshqarish tizimini kuchaytirish, shifobaxsh va mineral suv manbalaridan oqilona foydalanish, turistik obyektlar atrofida yashil hududlarni kengaytirish hamda mahalliy aholining turizm xizmatlaridagi ishtirokini oshirish.

Umuman olganda, Farg‘ona vodiysida geokologik omillar turistik-rekreations tizimlarni rivojlantirishning asosiy sharti sifatida namoyon bo‘ladi. Geokologik omillarni hisobga olmasdan turizmni rivojlantirish qisqa muddatli iqtisodiy foyda berishi mumkin, ammo uzoq muddatda tabiiy resurslarning yemirilishi va hududning turistik jozibadorligi pasayishiga olib keladi. Shu bois Farg‘ona vodiysida turizm va rekreatsiyani rivojlantirish barqarorlik, ekologik xavfsizlik va hududiy rejalashtirish tamoyillari asosida amalga oshirilishi zarur.

XULOSA

Farg‘ona vodiysi hududiy turistik-rekreations tizimlarni rivojlantirish uchun yuqori tabiiy-geografik, tarixiy-madaniy va rekreations salohiyatga ega hududlardan biri hisoblanadi. Vodiyning tog‘ va tog‘oldi landshaftlari, qulay iqlim sharoiti, suv resurslari, mineral va shifobaxsh manbalari, tarixiy obidalari hamda aholi punktlarining o‘zaro yaqin joylashuvi turizmning turli yo‘nalishlarini rivojlantirish uchun muhim imkoniyat yaratadi. Ayniqsa, ekoturizm, ziyorat turizmi, sog‘lomlashtirish turizmi, agroturizm va qisqa muddatli rekreations dam olish turlarini rivojlantirishda Farg‘ona vodiysi alohida o‘rin tutadi.

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, hududiy turistik-rekreations tizimlarni rivojlantirishda geokologik omillar hal qiluvchi ahamiyatga ega. Chunki turistik hududlarning jozibadorligi faqat mavjud tabiiy va madaniy obyektlar bilan emas, balki ularning ekologik holati, tabiiy muhitning barqarorligi, landshaftlarning saqlanganlik darajasi, suv va yer resurslaridan oqilona foydalanish holati bilan ham belgilanadi. Shu sababli Farg‘ona vodiysida turizmni rivojlantirishda ekologik xavfsizlik, tabiiy resurslarni muhofaza qilish va rekreations yuklamani me‘yorlashtirish asosiy mezonlardan biri bo‘lishi lozim.

Farg‘ona vodiysida aholi zichligining yuqoriligi, sanoat va qishloq xo‘jaligi faoliyatining intensivligi, transport oqimining ortishi, yer va suv resurslaridan keng foydalanish natijasida ayrim hududlarda geokologik muammolar kuchaymoqda. Atmosfera havosining ifloslanishi, tuproq degradatsiyasi, suv resurslarining kamayishi va

ifloslanishi, chiqindilar muammosi hamda tabiiy landshaftlarga antropogen bosimning ortishi turistik-rekreatsion tizimlarning barqaror rivojlanishiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin.

Shu nuqtayi nazardan, Farg'ona vodiysida turistik-rekreatsion tizimlarni rivojlantirishda quyidagi yo'nalishlarga alohida e'tibor qaratish zarur:

1. turistik hududlarni geoekologik baholash va ularning rekreatsion sig'imini aniqlash;
2. tog'oldi, daryo bo'yi va tabiiy dam olish maskanlarida ekologik monitoringni kuchaytirish;
3. turistik obyektlarda chiqindilarni yig'ish, saralash va qayta ishlash tizimini takomillashtirish;
4. suv resurslaridan tejamkor foydalanish va ularning ifloslanishining oldini olish;
5. ekoturizm va agroturizm yo'nalishlarini mahalliy aholi manfaatlarini bilan uyg'un holda rivojlantirish;
6. tabiiy va madaniy meros obyektlari atrofida ekologik xavfsiz infratuzilmani shakllantirish;
7. turistik marshrutlarni landshaft va ekologik imkoniyatlarga mos ravishda rejalashtirish.

Umuman olganda, Farg'ona vodiysida hududiy turistik-rekreatsion tizimlarni rivojlantirishda geoekologik omillarni hisobga olish hududning turistik salohiyatidan samarali foydalanish, tabiiy resurslarni muhofaza qilish va barqaror turizmni shakllantirish uchun muhim ilmiy-amaliy asos bo'lib xizmat qiladi. Turizmni ekologik mezonlar asosida tashkil etish nafaqat iqtisodiy samaradorlikni oshiradi, balki hududning tabiiy muhitini saqlash, aholining dam olish sharoitlarini yaxshilash va Farg'ona vodiysining turistik jozibadorligini uzoq muddatli rivojlantirish imkonini beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi PF–60-son Farmoni. “2022–2026-yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida”.
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 5-yanvardagi PF–5611-son Farmoni. “O‘zbekiston Respublikasida turizmni jadal rivojlantirishga oid qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida”.
3. O‘zbekiston Respublikasining “Turizm to‘g‘risida”gi Qonuni. 2019-yil 18-iyul, O‘RQ–549-son.
4. O‘zbekiston Respublikasining “Tabiatni muhofaza qilish to‘g‘risida”gi Qonuni. 1992-yil 9-dekabr.
5. O‘zbekiston Respublikasining “Ekologik nazorat to‘g‘risida”gi Qonuni. 2013-yil 27-dekabr.
6. O‘zbekiston Respublikasi Ekologiya, atrof-muhitni muhofaza qilish va iqlim o‘zgarishi vazirligi ma’lumotlari. — Toshkent, 2023–2025.
7. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Statistika agentligi ma’lumotlari. — Toshkent, 2023–2025.
8. O‘zbekiston Respublikasi Turizm qo‘mitasi ma’lumotlari. — Toshkent, 2023–2025.
9. Nigmatov A.N. Geoekologiya asoslari. — Toshkent: Universitet, 2012.
10. Baratov P. O‘zbekiston tabiiy geografiyasi. — Toshkent: O‘qituvchi, 1996.
11. Hasanov I.A., G‘ulomov P.N. O‘zbekiston tabiiy geografiyasi. — Toshkent: O‘qituvchi, 2010.
12. Soliyev A.S. O‘zbekiston geografiyasi. — Toshkent: Universitet, 2014.
13. To‘xliyev I.S., Qudratov G‘.H. Turizm iqtisodiyoti. — Samarqand: SamISI, 2018.
14. Hayitboyev R., Matyoqubov U. Turizm geografiyasi. — Samarqand, 2019.
15. Александрова А.Ю. Международный туризм. — Москва: КНОРУС, 2016.
16. Биржаков М.Б. Введение в туризм. — Санкт-Петербург: Герда, 2014.
17. Мироненко Н.С., Твердохлебов И.Т. Рекреационная география. — Москва: Издательство Московского университета, 1981.

18. UNWTO. Sustainable Development of Tourism: Guidelines and Management Practices. — Madrid: World Tourism Organization.
19. UNEP. Sustainable Tourism and Environmental Protection. — United Nations Environment Programme.
20. Farg‘ona, Andijon va Namangan viloyatlari hokimliklarining turizm, ekologiya va hududiy rivojlanishga oid ochiq ma’lumotlari. — 2023–2025.